

УДК 371.315: 796.332

Гнатюк Віта, ст. магістратури факультету здоров'я, фізичної культури і спорту; науковий керівник – к.фіз.вих., доцент Романова В. І.
(Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ФУТБОЛІСТІВ, ЯКІ ЗАЙМАЮТЬСЯ У СЕКЦІЯХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ

***Анотація.** В статті досліджено проблему вдосконалення методики навчання індивідуальній тактиці гри у захисті футболістів 12–13 років команд загальноосвітніх школах. Обґрунтовано, що вдосконалення методики навчання тактичним діям учнів-гравців футбольної команди можливе на основі аналізу їх ігрової діяльності, тестувань з техніко-тактичної підготовленості, пошуку необхідних засобів і методів навчання індивідуальній тактиці гри у захисті.*

***Ключові слова:** футбол, загальноосвітня школа, тактичні дії, захист, учні.*

***Аннотация.** В статье исследована проблема совершенствования методики обучения индивидуальной тактике игры в защите футболистов 12–13 лет команд общеобразовательных школах. Обосновано, что совершенствование методики обучения тактическим действиям учеников-игроков футбольной команды возможно на основе анализа их игровой деятельности, тестирования технико-тактической подготовленности, поиска необходимых средств и методов обучения индивидуальной тактике игры в защите.*

***Ключевые слова:** футбол, общеобразовательная школа, тактические действия, защиту, ученики.*

***Annotation.** The article investigates the problem of improving methods of teaching individual game tactics in defending team players of 12-13 years of secondary school. It is substantiated that the improvement of methods of teaching pupils-soccer team players tactical action possible by analyzing their play, testing of technical and tactical training, finding the necessary means and methods of teaching individual tactics of playing defense.*

***Tags:** football, secondary school, tactical action, defense, pupils.*

Футбол – найпопулярніший вид спорту в школярів України. Навчання футболу обов'язкове для всіх учнів з першого по одинадцятий клас [1].

У зв'язку із введенням уроків футболу у шкільне навчання постала проблема розробки навчально-нормативного забезпечення для шкільних

секцій з футболу. Важливим є питання методики навчання індивідуальній тактиці гри у захисті гравців шкільних футбольних команд [1, 2, 3].

З метою удосконалення підготовки школярів на заняттях з футболу Є. А. Столітенком розроблена програма для уроків фізичної культури з елементами футболу у школі, у якій передбачені теми з тактики гри у захисті [4]. В. Г. Авраменко, О. Е. Бобарико, В. І. Гончаренко, О. М. Джус, П. М. Дуніхін, Й. Г. та ін. розробили програму для дитячо-юнацьких спортивних шкіл та шкіл олімпійського резерву [1].

Однак зазначена проблема потребує подальшого дослідження, що зумовило актуальність нашої роботи.

Метою нашої статті є дослідження та вдосконалення методики навчання індивідуальній тактиці гри у захисті футболістів 12–13 років команд загальноосвітніх шкіл.

Завданнями статті є: 1) проаналізувати інформацію літературних джерел про індивідуальну тактику гри у захисті та методику її навчання; 2) здійснити опитування тренерів, вчителів фізичної культури, що працюють у шкільних футбольних секціях, про навчання тактиці гри у захисті учнів 12–13 років; 3) провести констатуючий педагогічний експеримент з вивченням індивідуальних тактичних дій у захисті футбольних команд учнів 12–13 років; 4) розробити методичні рекомендації з вдосконалення методики навчання індивідуальній тактиці гри у захисті учнів 12–13 років.

Тактика – сукупність методів боротьби з суперником в межах правил, доцільні індивідуальні, групові та командні дії гравців в нападі і захисті, спрямовані на досягнення загальної мети [4].

Ефективність захисту багато в чому залежить від індивідуального уміння кожного гравця діяти проти суперника коли він оволодіває м'ячем і без нього. Успіх команді може принести лише гнучка тактика, із застосуванням різноманітних техніко-тактичних засобів проти різних суперників. Тактичному вдосконаленню немає меж [3].

Тактична підготовка здійснюється в процесі теоретичних і практичних занять. Під теоретичною підготовкою футболістів слід розуміти надання системних знань, необхідних для ведення гри. Вона має бути направлена на використання отриманих знань на практиці. При підготовці до проведення теоретичних занять з юними футболістами вчителю, тренеру рекомендується:

- визначити форму проведення теоретичного заняття (бесіда, опитування, розбір гри, настанови);
- визначити кількість часу для обраної теми;
- підготуватися до проведення заняття, склавши короткий конспект [2].

Усі повідомлення вчителя, тренера мають підкріплюватися наочністю: малюнками з різними тактичними комбінаціями, макетом футбольного поля, класною дошкою. Учням необхідно пояснювати окремі компоненти індивідуальної тактики захисту [3].

Особливе місце у теоретичних заняттях з тактики займає розбір минулої гри та настанови щодо майбутньої гри [4].

Якщо розглядати динамічні аспекти оволодіння тактичними діями і розвиток тих якостей, якими визначається ефективність тактичних дій, то виникає проблема тактичного тренування чи, в більш широкому значенні, тактичної підготовки, яка розглядається як особливий вид тренування, що має за мету вивчення і вибіркоче застосування футболістом чи командою найбільш доцільних дій для вирішення певних завдань змагання [5].

У процесі вдосконалення тактичної підготовки юних футболістів доцільно використовувати ті засоби і методи, які з одного боку сприяють формуванню техніко-тактичних навичок, а з другого – розвитку якостей, які визначають ефективність тактичних рішень у футболі [6].

Однак, найбільш досконала техніка і тактика можуть не реалізуватися, якщо вони не підкріплені належним рівнем фізичної підготовки гравців [6].

Наші дослідження здійснювалися на базі футбольних команд учнів 12–13 років загальноосвітніх шкіл Борщівської ЗОШ та Малолубашанської ЗОШ Костопільського району.

За допомогою розробленої анкети для анонімного опитування, було опитано 10 тренерів та вчителів, що ведуть заняття з учнями у шкільних секціях з футболу.

У тестуваннях та виконанні контрольних вправ з індивідуальної тактичної підготовки у захисті взяло участь 50 учнів, серед яких 6 воротарів та 44 польових гравці.

Візуальні спостереження проводилися на матчах за участю команд експериментальної (ЕГ) та контрольної груп (КГ) та інших шкіл Костопільщини. Навчально-тренувальний процес у секціях здійснювався на основі планів роботи на навчальний рік, програм «Основи здоров'я і фізична культура» для учнів 1–11 класів, автор Столітенко Є. А., та програми для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності авторів Авраменко В. Г., Бобарико О. Е., Гончаренко В. І., Джус О. М., Дуніхін П. М., Фалес Й. Г. та ін. [1].

Експериментальне дослідження передбачало такі етапи:

1-й етап (жовтень – грудень 2013 р.) – аналіз та узагальнення літературних джерел та документальних матеріалів;

2-й етап (січень – лютий 2014 р.) – розробка анкет, підготовка до експерименту, формування ЕГ і КГ, розробка анкет для опитування, використання експериментальної методики навчання індивідуальним тактичним діям;

3-й етап (березень – квітень 2014 р.) – проведення констатуючого експерименту, анкетування, тестування;

4-й етап (травень – жовтень 2014 р.) – проведення формуючого експерименту;

5-й етап (листопад – січень – обробка результатів досліджень, розробка методичних рекомендацій, оформлення роботи.

Результати проведених опитувань вчителів та тренерів показали, що у навчально-тренувальному процесі з командами учнів 12–13 років, що займаються у шкільних футбольних секціях, на навчання тактиці гри у нападі відводилося більше часу, ніж на навчання тактиці гри у захисті, відповідно, 50–40 годин та 30–25 годин.

Тренери та вчителі фізичної культури, які ведуть секційні заняття з футболу в школі вивчали з учнями окремі індивідуальні тактичні дії у захисті (перехоплення м'яча, закривання суперника, відбирання м'яча, протидії передачам, ударам) на одному-трьох заняттях, та вдосконалювали їх виконання учнями під час навчально-тренувальних та змагальних ігор.

Індивідуальні тактичні дії в захисті воротаря проти гравця з м'ячем – відбір м'яча, вивчалися учнями на двох-чотирьох заняттях в навчальному році; гра у воротах – на чотирьох-п'ятьох заняттях; гра на виходах – на трьох-чотирьох заняттях. Індивідуальні тактичні дії у захисті вдосконалювалися учнями в подальшому на інших заняттях та під час навчально-тренувальних та змагальних ігор.

Теоретичні заняття з навчання індивідуальним тактичним діям у захисті учнів 12–13 років не проводилися. Тактичні дії у захисті на теоретичних заняттях не розглядалися, вони вивчалися тільки на практичних заняттях, при розгляді тактичних дій у нападі.

Для перевірки рівня підготовленості з індивідуальної тактики гри у захисті учнів застосовувалися лише загальноприйняті тести з фізичної та технічної підготовленості. Більшість тренерів після вивчення окремих тем з тактичної підготовки послуговувалися контрольними вправами для визначення тактичної підготовленості своїх підопічних. При цьому оцінювалася правильність виконання ними окремих завдань, швидкість та своєчасність техніко-тактичних дій.

На етапі проведення констатуючого експерименту кількісні показники виконання індивідуальних тактичних дій у захисті польовими гравцями та воротарями в ЕГк та КГк відрізнялися незначно, а достовірності у різниці показників не було виявлено.

За допомогою візуальних спостережень було виявлено, що окремі індивідуальні тактичні дії у захисті (перехоплення м'яча, протидії ударам, веденню, відбирання м'яча) виконувалися учнями не правильно з технічної і тактичної точок зору. Зазначені тактичні дії учні виконували із запізненням, неправильно обирали момент, місце розташування, інколи не виконували дії взагалі, хоча ігрова ситуація вимагала цього. Часто школярі при виконанні захисних дій порушували правила.

Відсотки браку виконання індивідуальних тактичних дій у захисті польовими гравцями та воротарями в ЕГк і КГк відрізнялися незначно, достовірної різниці у показниках ЕГк і КГк не було зафіксовано. Водночас, слід зазначити що були зафіксовані досить значні величини браку виконання індивідуальних тактичних дій у захисті в кожній з груп.

Аналіз показників індивідуальних захисних тактичних дій учнів у першому і другому таймах показав, що у другому таймі спостерігалось зменшення кількості тактичних дій (перехоплення м'яча, відбір, протидії веденню, передачам, ударам, страхування партнерів), що ймовірно засвідчувало про втому гравців.

Проведені нами педагогічні спостереження вкінці формуючого експерименту за виконанням індивідуальних тактичних дій у захисті показали, що у ЕГф, у порівнянні з КГф зросли показники кількості виконання індивідуальних тактичних дій у захисті.

Зокрема, польові гравці ЕГф перехоплювали м'яч в середньому на 12,5 разів більше, ніж гравці КГф, при цьому брак виконання в ЕГф менший від КГф на 6,67 % .

Гравці ЕГф, застосовували відбір м'яча у суперника на 13,58 частіше, ніж КГф, при цьому брак виконання в ЕГф був менший від КГф на 3,32 %. Футболісти ЕГф протидіяли веденню м'яча на 7,17 разів більше, ніж КГф, при цьому брак виконання в ЕГф менший від КГф на 7,19 %. Гравці ЕГф протидіяли передачі м'яча суперником на 7,16 разів більше, ніж гравці КГф, при цьому брак виконання в ЕГф менший від КГф на 11,15 %. Учні ЕГф протидіяли нанесенню удару у ворота суперниками на 1,41 разів частіше, ніж учні КГф, при цьому брак виконання в ЕГф менший від КГф на 4,41 %.

Воротарі ЕГф виконували в середньому за гру на 0,26 разів відборів м'яча менше, ніж воротарі КГф, при цьому брак виконання в ЕГф менший від КГф на 5,6 %; грали на виходах з воріт на 0,09 разів більше, ніж воротарі КГф, при цьому брак виконання в ЕГф менший від КГф на 4,26 %; грали у воротах на 0,58 разів менше, ніж воротарі КГф, при цьому брак виконання в ЕГф менший від КГф на 9,06 %.

Учні ЕГф виконували в середньому за гру більше перехоплень, відбирання м'яча, протидій веденню, передачам і ударам у ворота, ніж учні КГф. У воротарів ЕГф менші, ніж у КГф показники відбору, у грі у воротах, що можна пояснити кращою грою польових гравців ЕГф у захисті, ніж у КГф.

Відсотки браку у виконанні індивідуальних тактичних дій у захисті в ЕГф значно нижчі, ніж у КГф, особливо при виконанні перехоплень м'яча (на 6,67 %), протидії передачам (на 11,15 %), протидії веденню (на 7,19 %), грі у воротах (на 9,06 %).

Результати виконання тесту «Діставання підвішеного м'яча кулаком в стрибку», контрольних вправ «Добрий воротар», «Перехоплення м'яча» у ЕГк та КГк показали, що учні обидвох груп з незначною різницею у

показниках виконували ці вправи.

Результати виконання тесту «Діставання підвішеного м'яча кулаком в стрибку», контрольних вправ «Добрий воротар», «Перехоплення м'яча» у формуючому експерименті показали, що учні ЕГф виконують їх краще, ніж учні КГф.

Тест «Діставання підвішеного м'яча кулаком в стрибку» воротарі ЕГф покращили за час від констатуючого до формуючого експерименту в середньому на 6,5 см, а учні КГф на 3 см. У порівнянні з КГф, учні ЕГф виконали цей тест на 3 см краще.

Контрольну вправу «Добрий воротар» в ЕГф виконало 3 воротарі, в КГф – два. Контрольну вправу «Перехоплення м'яча» серед учнів ЕГф виконало на 4 учні більше, ніж серед КГф. При цьому шість учнів ЕГф покращили свій результат за період від констатуючого до формуючого експерименту, у КГф – результати не покращилися.

У тесті для воротарів «Діставання підвішеного м'яча кулаком у стрибку» не було розроблено шкали оцінок виконання тесту. Воротарі, які вищі зростом, діставали м'яч кулаком на більшій висоті. Тому, при оцінці виконання цього тесту необхідно враховувати зріст воротаря.

Проведений аналіз виконання контрольної вправи «добрий воротар» засвідчив добру підготовку воротарів учнівських команд.

Виконання контрольної вправи «перехоплення м'яча» вказує на те, що 1/3 учнів КГ, не справилися з виконанням цієї вправи. Цьому може бути причиною відсутність навчання перехопленню м'яча у суперника, невміння виконувати перехоплення м'яча юним футболістом, низький розвиток рухової якості швидкості.

Застосовані контрольні вправи допомагають тренерам виявити краще і гірше підготованих гравців, зокрема, підготованих до гри воротарів при виконанні штрафного 9-ти метрового удару; та підготованих до гри на випередження, перехоплення м'яча польових гравців.

Отже, можна зробити висновок, що тенденцією розвитку сучасного футболу є домінування захисних дій у грі висококласних команд, у зв'язку з чим зростає потреба навчання індивідуальній тактиці гри у захисті юних футболістів. Однак, у навчально-методичному забезпеченні з тактики гри у футбол віддається перевага навчальним вправам з тактики гри у нападі.

У літературних джерелах нами не було виявлено показників з індивідуальної тактики гри у захисті юних футболістів у іграх, що відбувалися на половині стандартного поля, під час змагань. У спеціальній літературі гра команд на половині стандартного поля, з меншою кількістю гравців розглядається як засіб вдосконалення техніко-тактичної майстерності футболістів, зокрема індивідуальної тактики гри у захисті. На зменшених полях юні гравці ймовірно частіше виконують індивідуальні тактичні дії з м'ячем, ніж на полях стандартних розмірів.

У навчально-тренувальному процесі з командами учнів 12–13 років, що займаються у шкільних футбольних секціях на навчання тактиці гри у нападі відводиться більше часу, ніж на навчання тактиці гри у захисті, про що свідчать результати анонімного опитування вчителів та тренерів, що працюють у секціях.

Питання індивідуальної тактики гри у захисті недостатньо розглядаються на теоретичних заняттях з учнями у шкільних секціях з футболу, не використовується аналіз відеоматеріалів.

У спеціальних літературних джерелах не передбачено тестових вправ для оцінки рівня підготовленості учнів з тактики гри у захисті. У тесті для воротарів «Діставання підвішеного м'яча кулаком у стрибку» не розроблено шкали оцінок виконання тесту. В оцінці виконання тесту необхідно враховувати зріст воротаря. До тесту після проведення відповідних досліджень варто розробити шкалу оцінок.

Тренери, після вивчення окремих тем з тактичної підготовки, послуговується контрольними вправами для визначення тактичної підготовленості своїх підопічних. Оцінюється правильність, швидкість, своєчасність виконання техніко-тактичних дій. Запропоновані нами контрольні вправи допомагають тренерам виявити краще і слабше підготовлених учнів з індивідуальної тактики гри у захисті.

Навчання індивідуальній тактиці гри в захисті має проводитися поступово на всіх етапах підготовки футболістів на теоретичних і практичних заняттях від навчання техніці гри та індивідуальній тактиці до групової та командної тактики. В 12–13 років учні мають освоювати «школу» техніки футболу, вивчати і починати вдосконалювати основи тактики гри. Ігрові вправи та ігри повинні поєднувати техніку й індивідуальну тактику гри, моделювати варіативні ігрові ситуації.

Навчання індивідуальним тактичним діям повинно поєднуватися з розвитком здібності до миттєвої оцінки ситуації, вибору правильного місця розташування; швидкості мислення та швидкісних якостей взагалі. Основою успішних дій у захисті є розумний вибір позиції.

Результати педагогічного експерименту показали ефективність застосування експериментальної методики навчання індивідуальним тактичним діям у захисті. Учні ЕГф у порівнянні з учнями КГф виконували в середньому за гру більше перехоплень, відбирання м'яча, протидій веденню, передачам і ударам у ворота. Відсотки браку у виконанні індивідуальних тактичних дій у захисті в ЕГф значно нижчі, ніж у КГф, особливо при виконанні перехоплень м'яча, протидії передачам, протидії веденню, гри у воротах. Встановлено достовірну різницю між показниками ЕГф та КГф у перехопленні м'яча ($p < 0,5$), протидії веденню ($p < 0,5$), протидії передачам ($p < 0,001$).

При цьому варто зазначити, що учні 12–13 років, що займаються у

шкільних секціях з футболу виконують індивідуальні тактичні дії у захисті зі значним відсотком браку, що пояснюється, зокрема, низьким загальним рівнем майстерності, фізіологічними особливостями дитячого організму.

Одним з ефективних сучасних способів гри у захисті науковці вважають пресинг, у якому важливе значення відводиться надійному виконанню індивідуальних тактичних дій гравців – відбору м'яча, перехопленню, протидії веденню, передачі, удару.

1. Авраменко В. Г. Футбол. Навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності / В. Г. Авраменко, О. Е. Бобарико, В. І. Гончаренко, О. М. Джус, П. М. Дуніхін, Й. Г. Фалес та ін. – Київ : Республіканський науково-методичний кабінет Державного комітету України з питань фізичної культури і спорту, 2003.
2. Віхров К. Л. Тактика захисту. // Журнал «Фізичне виховання в школі», № 4, 2004. – К. : «Педагогічна преса», 2003.
3. Віхров К. М. Методика технічної підготовки школярів у футбольних гуртках // Фізичне виховання в школі. – № 3, 2007. Науково-методичний журнал. – К. : «Педагогічна преса», 2007.
4. Дулібський А. В. Моделювання тактичних дій у процесі підготовки юнацьких команд з футболу. – К. : Науково-методичний комітет Федерації футболу України. – 2001.
5. Віхров К. Л. Футбол у школі: Навчально-методичний посібник / К. Л. Віхров. – К. : Комбі ЛТД, 2004.
6. Столітенко Є. А. Система підготовки вчителів фізичної культури до викладання футболу в школі // Журнал «Фізичне виховання в школі» № 3, 2003. – К. : 2003.